

២.៣

លទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនា

១- សេចក្តីផ្តើម

ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរដែលមានជំនឿទៅលើព្រះពុទ្ធសាសនានោះ បើពេលដោយសង្ខេបមានន័យថា ព្រះពុទ្ធសាសនាជាសាសនាប្រកបដោយហេតុផល ជាសាសនាប្រកបដោយសេចក្តីពិត ជាសាសនាប្រាប់ឱ្យលះបង់សេចក្តីអាក្រក់ ឲ្យធ្វើសេចក្តីល្អ ជាសាសនាដឹកនាំសត្វនិករឲ្យងាកចេញពីផ្លូវខុស ដើរទៅរកផ្លូវត្រូវ ជាសាសនាជួយសត្វលោកឲ្យស្គាល់មធ្យោបាយដោះខ្លួនអោយរួចផុតពីទុក្ខ ឲ្យបានសម្រេចដល់នូវសេចក្តី សុខក្សេមក្សាន្ត ។

ទាក់ទងនឹងការផ្សាយព្រះពុទ្ធសាសនាចូលមកប្រទេសកម្ពុជាមុនដំបូង គម្ពីរ ពុទ្ធសាសនា សមន្តបាសាទិកា អដ្ឋកថា នៃយបិដក ជាភាសាបាលីបានប្រាប់ព័ត៌មានថា កាលក្រោយពេលដែលធ្វើតតិយសង្គាយនារួចហើយនៅក្នុងជម្ងឺរទ្ធិប គឺប្រទេសឥណ្ឌា ក្នុងពុទ្ធសតវត្សរ៍ទី៣ ព្រះមហាថេរមួយអង្គព្រះនាម មហាមោគ្គលីបុត្តតិស្សបាន ចាត់ចែងបញ្ជូនព្រះថេរៈពីអង្គគឺព្រះសោណាត្ថេរ និង ព្រះ ឧត្តរត្ថេរ ឲ្យចេញពីជម្ងឺរទ្ធិប ឥណ្ឌា មកផ្សព្វផ្សាយព្រះពុទ្ធសាសនានៅ សុវណ្ណភូមិ ក្នុងព្រះបរមរាជវាំងនៃព្រះ មហាក្សត្រ ព្រះនាម ធម្មាសោក ។

សុវណ្ណភូមិនៅគឺប្រទេសខាងអាស៊ីអាគ្នេយ៍នេះឯង ដែលមានប្រទេសកម្ពុជា រួមនៅជាមួយផង។ ប្រទេសទាំងឡាយនៅក្នុងអាស៊ីអាគ្នេយ៍នឹងសម្គាល់សុវណ្ណភូមិនោះ ជាប្រទេសរបស់ខ្លួនមួយៗ មិនសមទេគួរប្រទេសទាំងអស់ជាសុវណ្ណភូមិទើបសម ហើយពិតជាត្រូវទៀតផង ព្រោះប្រទេសកម្ពុជាយើង បើពិនិត្យតាមសិលាចារឹកបុរាណ ខ្លះ តាមប្រវត្តិសាស្ត្រផ្សេងៗខ្លះដែលទាក់ទងដល់រឿងព្រះពុទ្ធសាសនា ឃើញថា ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលបានមកប្រតិស្ថាននៅប្រទេសកម្ពុជាមានតាំងពីពុទ្ធសតវត្សរ៍ទី៣នោះមកឬអាចសន្និដ្ឋាន

បានថាព្រះពុទ្ធសាសនាបានមកប្រតិស្ឋាននៅប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងពុទ្ធសតវត្សរ៍ទី៣ ដោយព្រះសោណត្ថេរនាំមកផ្សាយតាមចេរបញ្ជានៃព្រះ មហាមោគ្គលី-បុត្តតិស្សត្ថេរ និងតាម ព្រះបរមរាជបុត្រម្តងនៃព្រះបាទព្រះនាម ធម្មាសោក មហារាជ ។

ព្រះរាជាអង្គនេះប្រកបដោយឫទ្ធានុភាពច្រើន ផ្សាយតេជានុភាពទូទៅពេញ ប្រទេស ឥណ្ឌា។ ទ្រង់បានចូលកាន់ពុទ្ធសាសនាហើយបានក្លាយជាព្រះសាសនូបត្ថម្ភក៍ ក្នុងការធ្វើត តិយសង្គាយ នាព.ស. ២៣៤ (សង្គាយនាទី១ឬបឋមសង្គាយនា ធ្វើក្រោយ ពុទ្ធបរិនិព្វាន ប្រមាណ៣ខែ ធ្វើរយៈពេលបីខែ, សង្គាយនាទី២ឬទុតិយសង្គាយនា កាល វេលាកន្លងទៅ បាន ១០០ឆ្នាំ ធ្វើរយៈពេល៨ខែ, សង្គាយនាទី ៣ ឬតតិយសង្គាយនា, សង្គាយនាទី៤ ឬ ចតុត្ថិសង្គាយនា ធ្វើរយៈពេល១០ខែ នៅព.ស. ២៣៦ និង សង្គាយនាទី៥ ឬបញ្ចមី សង្គាយនា ធ្វើរយៈពេល១ឆ្នាំ នាព.ស. ៥២០) ។

ការផ្សាយពុទ្ធសាសនា ចេញពីប្រទេសឥណ្ឌាទៅកាន់ប្រទេសនានា (ក្រៅ ប្រទេស) តែងតែធ្វើជាពីរផ្លូវ គឺផ្លូវគោក១ និង ផ្លូវទឹក១។ ផ្លូវគោក ពុទ្ធសាសនាផ្សាយ ទៅតាមពួក ពាណិជ ក្បួនរទេះ ដែលធ្វើដំណើរទៅលក់ដូរតាមស្រុកតូចជំនិតមជនបទ ឯផ្លូវទឹក ពុទ្ធសាសនាផ្សាយទៅតាមពួកពាណិជសំពៅសមុទ្រ ដែលធ្វើដំណើរទៅលក់ ដូរតាមកោះតូច ធំ ។ តាមទំនៀមពុទ្ធសាសនិក ទោះជាពាណិជជើងគោកក្តី ពាណិជ ជើងទឹកក្តី ក្នុងពេល ធ្វើដំណើរចេញទៅម្តងៗតែងតែនិមន្តភិក្ខុសង្ឃឬកសាងព្រះពុទ្ធរូប យកទៅតាមជាមួយ ដើម្បីការពារខ្លួនពីភយន្តរាយ តាមផ្លូវផង ដើម្បី ធ្វើសក្ការបូជាយក ចំណែកកុសលតាមផ្លូវផង (ការផ្សាយពុទ្ធសាសនាធ្វើនៅក្នុងរដូវវស្សា) ។

២-ពុទ្ធប្រវត្តិសង្ខេប

- ព្រះពុទ្ធប្រសូតនៅក្រុង កបិលពស្តុ ក្នុងស្ថានលុម្ពិនី នាថ្ងៃសុក្រ ១៥កើតពេញបូរមី ខែពិសាខ ឆ្នាំច។ ទ្រង់មានព្រះនាមថាព្រះសិទ្ធក្ខី ឬ សិទ្ធាច័ ក្នុងវង្សគោតម។

-ព្រះបិតាព្រះនាមសុទ្ធាទនៈ ព្រះមាតាព្រះនាម មាយាទេវី (សិរិមហាមាយា) សោយរាជ្យនៅឥណ្ឌាប៉ែកខាងជើងឈ្មោះរដ្ឋសក្យ (នេប៉ាល់ សព្វថ្ងៃនេះ) នាសតវត្ស ទី៦ មុនគ.ស ។

- កាលព្រះសិទ្ធត្ថរាជឱសមានវ័យចម្រើនឡើងទ្រង់សិក្សាវិជ្ជាអក្សរសាស្ត្រ និង វិទ្យាសាស្ត្រក្នុងសំណាក់សាស្ត្រាចារ្យនាម “វិស្វាមិត្ត” ។

- បានរៀបអភិសេកជាមួយនាងពិម្ពាយសោធរា កាលព្រះជន្មាយុ ១៦ វស្សា ហើយបានរស់នៅក្នុងជីវភាពដ៏ប្រសើរបំផុត ។

- បញ្ហាជីវិតបានធ្វើឱ្យទ្រង់យល់អំពីការឈឺចាប់របស់សត្វលោក។

- កាលព្រះជន្មាយុ ២៩ វស្សា ក្រោយពេលបានព្រះរាជបុត្រមួយអង្គ ព្រះនាម រាហុលកុមារ និងក្រោយពេលទតឃើញទេពនិម្មិតទាំង៤ ព្រះសិទ្ធត្ថបោះបង់ចោលរាជសម្បត្តិហើយបានចេញទៅសាងផ្នួស។

- ទ្រង់បានយាងទៅសិក្សានឹងភិក្ខុជាច្រើនអង្គ ប៉ុន្តែពុំបានសម្រេច ។

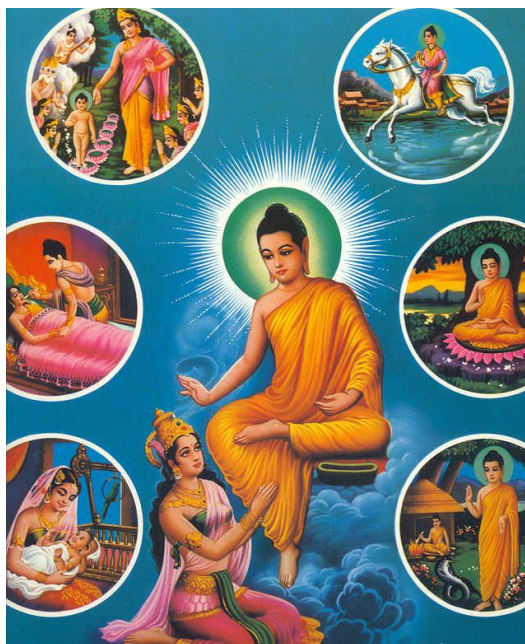
- លុះកាលព្រះជន្ម ៣៥ វស្សានាស្លាប់មួយ ទ្រង់បានទៅសិក្សាក្រោមដើមពោធិ៍ នាក្រុងពិហារសព្វថ្ងៃទ្រង់បានសម្រេចព្រះសម្តេចធិញ្ញាណ ឬការចេះដឹងសព្វគ្រប់ នាថ្ងៃ ពុធ ១៥កើត ពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំរកា ។

- ព្រះអង្គយាងទៅប្រោសបញ្ចវគ្គិយ គឺភិក្ខុ៥អង្គ ជាសហការីចាស់នៅ ឥសិបតន មិត្តទាយវ៉ែន(ព្រៃក្តាន់)ក្បែរក្រុងពារាណសី ។

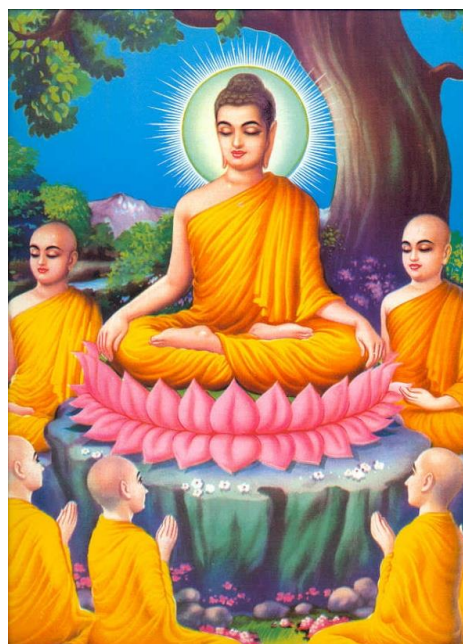
- ទ្រង់បំពេញពុទ្ធកិច្ចប្រាំយ៉ាង ជាពិសេស យាងប្រោសសត្វទូទៅ ដោយមិនប្រកាន់វណ្ណៈ ព្រមទាំងប្រកាសផ្សាយការរំលាយវណ្ណៈទៀតផង ។

- ទ្រង់ចូលបរិនិព្វាន នៅព្រះជន្មាយុ ៨០ វស្សា នៅក្រុងកុសិនារា ដែលសព្វថ្ងៃ ហៅឧត្តរព្រហ្មទេស(Uttar Pradesh) (ថ្ងៃ១៥កើត ពេញបូណ៌មី ខែមាយ ឆ្នាំម្សាញ់ ព្រះពុទ្ធទ្រង់ដាក់អាយុសង្ខាររបស់ព្រះអង្គ ដោយប្រាប់មារថាព្រះអង្គនឹងចូលបរិនិព្វាន ក្នុងរវាង៣ខែ

ទៀត) នៅថ្ងៃអង្គារ១៥ កើតពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំម្សាញ់ (តាមប្រពៃណី គេកត់ត្រា ថា ៥៤៣ ឆ្នាំមុនគ.ស.) ។

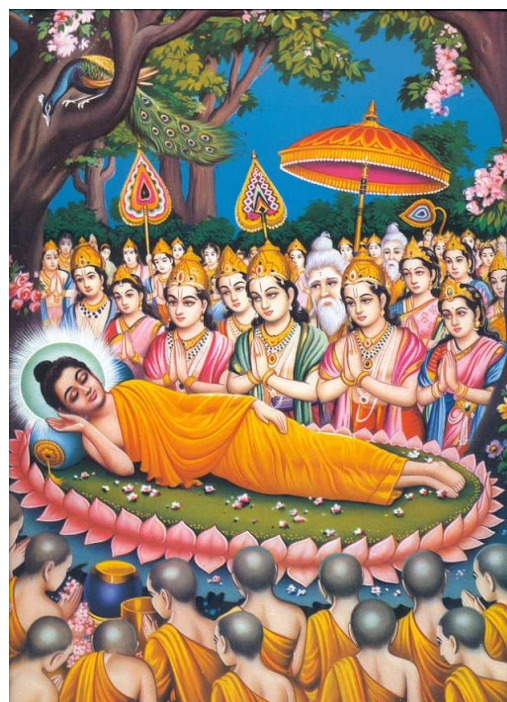
ព្រះពុទ្ធប្រសូតរហូតដល់ត្រាស់ដឹង

ព្រះពុទ្ធប្រោសបញ្ចវគ្គិយ

ព្រះពុទ្ធប្រោសអង្គលីមាល៍

ព្រះពុទ្ធចូលបរិនិព្វាន

៣- គម្ពីរព្រះត្រៃបិដក

ទាំងទស្សនៈ ទាំងទ្រឹស្តីរបស់ព្រះពុទ្ធអង្គ ស្ថិតនៅក្នុងគម្ពីរព្រះត្រៃបិដក ។ ព្រះត្រៃបិដក (តាមទស្សនៈព្រះពុទ្ធសាសនា) ជាឃ្លាំងផ្ទុកព្រះពុទ្ធវចនៈ គឺវចនៈនៃអង្គព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធដែលទ្រង់ទេសនាទូន្មានរវាង ៤៥ វស្សា ចាប់តាំងពីទ្រង់បានត្រាស់ដឹងព្រះសម្តេចធិញ្ញាណរហូតមកដល់ទ្រង់បរិនិព្វាន ។

វចនៈដែលទ្រង់សម្តែងនេះហៅថា ធម្មវិន័យ ។ ធម្មវិន័យនេះមាន ៣ ចំណែកគឺ វិន័យ សុត្តន្ត និងអភិធម្ម។ ទាំងបីចំណែកនេះ ព្រះថេរៈទាំងឡាយបានសង្ហាយនា (ផ្ទៀងផ្ទាត់) ចងក្រងហើយដាក់ទុកមួយក្រុមៗ ហៅថា តិបិដក ឬ ត្រៃបិដក (កញ្ជើបី) ។ ពាក្យថា «បិដក» នេះបើប្រែថា «ទូបណ្ណាល័យ» ក៏សឹងតែបានដែរ ។

គម្ពីរព្រះត្រៃបិដក មាន៣ចំណែក គឺវិនយបិដក (ជាភាសាខ្មែរ មាន១៣ភាគ) សុត្តន្តបិដក (ជាភាសាខ្មែរមាន៦៤ភាគ) និង អភិធម្មបិដក (ជាភាសាខ្មែរ មាន ៣៣ ភាគ) ។

៣.១- វិនយបិដក

វិនយបិដកហៅខ្លីថាព្រះវិន័យ។បិដកនេះគឺជាកម្រងធម៌វិន័យ ឬច្បាប់ទូន្មាន របស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ដល់ពួកពុទ្ធបរិស័ទ ពេលគឺជាសេចក្តីបង្គាប់ឱ្យធ្វើអ្វីដែលគួរធ្វើ និងជាការហាមឃាត់មិនឱ្យធ្វើអ្វីដែលមិនត្រូវធ្វើ ហើយដែលគេហៅសង្ខេបថា បទ-ប្បញ្ញត្តិ និង សេចក្តីអនុញ្ញាត របស់បរមគ្រូ។ គម្ពីរទាំងនេះអធិប្បាយអំពីទោសធ្ងន់ ទោសស្រាលរបស់ព្រះសង្ឃ និង អំពីវិន័យទាក់ទងនឹងជីវភាពរបស់សង្ឃ (កិរិយា សម្លៀកបំពាក់ អនាម័យ បញ្ញត្តិពេលបួស ពេលបុណ្យ និង ពេលចូលវស្សា ជាដើម)។

៣.២- សុត្តន្តបិដក

សុត្តន្តបិដកហៅខ្លីថាព្រះសូត្រ។ បិដកនេះគឺជាពាក្យពន្យល់របស់ព្រះពុទ្ធចំពោះ ពុទ្ធបរិស័ទឱ្យដឹងខុសត្រូវ គុណទោស ស្គាល់ល្អ អាក្រក់ បុណ្យបាប ពុំមែនជាសេចក្តី បង្គាប់

ឱ្យធ្វើ ឬពាក្យហាមឃាត់មិនឱ្យធ្វើទេគ្រាន់តែបង្ហាញផ្លូវល្អ អាក្រក់និទានរឿងជា ឧទាហរណ៍ បញ្ជាក់ប៉ុណ្ណោះ។ ការជ្រើសរើសផ្លូវដើរស្រេចទៅលើឆន្ទៈរបស់ពុទ្ធបរិស័ទ ម្នាក់ៗ ។

គម្ពីរសុត្តន្តបិដកមានរឿងរ៉ាវជាច្រើនរបស់ពោធិសត្វ។ រឿងរ៉ាវទាំងនេះហៅថា ជាតក ដែលអធិប្បាយពីការសាងបារមី ពីកម្មផល ពីជាតិកំណើតរាប់មិនអស់របស់ ពោធិសត្វ ។

៣.៣- អភិធម្មបិដក

ហៅខ្លីថា ព្រះអភិធម្ម គឺជាគម្ពីរសំដែងធម៌ទេសនារបស់ព្រះពុទ្ធដែលជាធម៌ល្អ ក្រៃលែង មានខ្លឹមសារជ្រាលជ្រៅពិបាកយល់ពិបាកចាប់សេចក្តីបំផុត ហៅថាបរមត្ថវិជ្ជា គឺ វិជ្ជានិយាយពីចិត្ត ចេតសិក (ការកើតស្លាប់ជាមួយចិត្ត) ពីនាមរូប ការកើតស្លាប់ សំសារៈ និព្វាន ។ល។

មែកធាងនីមួយៗនៃព្រះត្រៃបិដកខាងលើនេះចែកចេញជាគម្ពីរតូចៗច្រើនតទៅ ទៀត រួមទាំងអស់មាន ១១០ ក្បាល (ចំនួនសៀវភៅដែលប្រទេសខ្មែរយើងបានបោះពុម្ព រួចហើយ) ។

ពុទ្ធិ ឬ វិជ្ជា ដែលព្រះពុទ្ធបានអធិប្បាយផ្សាយក្នុងគម្ពីរទាំងនេះមានមូលដ្ឋាន បិតនៅ លើធម៌សំខាន់មួយឈ្មោះថា ចតុរារិយសច្ចៈ ឬ អរិយសច្ចៈ ៤ ដែលជាទ្រឹស្តីពន្យល់អំពីទុក្ខ បុព្វហេតុនាំឱ្យមានទុក្ខ ការរលត់ទុក្ខ និង ផ្លូវឬមធ្យោបាយបំបាត់ទុក្ខ ។ ទ្រឹស្តីពន្យល់ពីការ សុខៈ ត្រូវតែមានវិជ្ជាអធិប្បាយពីអរិយសច្ចៈ ៤ ជាពន្លឺដ៏ចាំបាច់ដែរ ។ ព្រោះហេតុដូច្នេះ យើងគប្បីលើកយកអរិយសច្ចៈ ៤ មករៀបរាប់ជាមុន ។

៤- អរិយសច្ចៈ

អរិយសច្ចៈមានន័យថា សច្ចៈ ឬ ការណ៍ពិតដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ គួរគោរព គួរជឿ គួរដឹង គួរ ចេះ ។ គម្ពីរពុទ្ធនិយមបានពន្យល់ថា អរិយសច្ចៈមាន៤យ៉ាងគឺ៖

១- ទុក្ខអរិយសច្ចៈ

៣- និរោធអរិយសច្ចៈ

២- សមុទយអរិយសច្ចៈ

៤- មគ្គអរិយសច្ចៈ

ខាងក្រោមនេះយើងសិក្សាអំពីអរិយសច្ចៈទាំង៤ ។

៤.១- ទុក្ខអរិយសច្ចៈ

តាមទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធ មនុស្សសត្វកើតមកតែងជួបប្រទះនឹងទុក្ខពិតប្រាកដជៀស ពុំផុត ឡើយ ប្លែកតែត្រង់ ខ្លះមានទុក្ខតិច ខ្លះមានទុក្ខច្រើន ខ្លះមានទុក្ខមុន ខ្លះមាន ទុក្ខក្រោយ ។ ទុក្ខនោះចែកចេញជាប្រភេទជាច្រើនដូចតទៅនេះ៖

ក-*ជាតិទុក្ខ* គឺទុក្ខមានតាំងពីកំណើត តាំងពីនៅក្នុងផ្ទៃមាតាដូចខ្លះមានអវៈយវៈ ពុំ គ្រប់គ្រាន់ ឈឺចាប់ដោយមាតាមានការប៉ះទង្គិចខ្លាំងឬមានគ្រោះថ្នាក់ មានការ-ក្រហល់ ក្រហាយឈឺផ្សា ដោយមាតាបរិភោគអាហារមិនល្អ ពេលកើតចេញមក ក៏មានទុក្ខដោយ កើតពិបាក ដោយឆ្មបដុះលាងសម្អាត ។ល។

ខ-*ជរាទុក្ខ* ពោលគឺទុក្ខកើតមានពេលចាស់ជរា។ មនុស្សសត្វមិនអាចចៀសផុត ពី ចាស់ជរា បានជាដាច់ខាត ។ ជរាភាពធ្វើឱ្យរូបកាយទ្រុឌទ្រោម គ្រាំគ្រាវិកលវិការ ធ្មេញបាក់ សក់ស្កូវ ថ្ពាល់ខ្វែង ស្បែកជ្រើវជ្រួញ កម្លាំងថយ ភ្នែកងងឹត ត្រចៀកថ្លង់។ល។ សភាពបែប នេះប្រកបដោយទុក្ខពិតប្រាកដ។

គ-*ព្យាធិទុក្ខ* គឺទុក្ខកើតពេលមានជំងឺ។ មនុស្សសត្វតែងជួបប្រទះជានិច្ចនូវធាតុ ក្តៅ ត្រជាក់ គ្រុនងារ ឈឺក្បាលវិលមុខ ចុកពោះ ឈឺទ្រូង អុតកញ្ជ្រូល ពិស បួស ជួនកាល របេង រីងរៃ មហារីក គាំងបេះដូង ស្វាយប្រមេះ។ល។ ដូច្នេះពេលមានជំងឺ មនុស្សសត្វ ពិតជាឈឺ ចុកចាប់ច្រើនបែបយ៉ាងណាស់ ។

ឃ- *មរណទុក្ខ* គឺទុក្ខកើតមាននៅពេលស្លាប់ ។ មនុស្សសត្វជៀសមិនផុតពី សេចក្តីស្លាប់ ។ រៀបនឹងស្លាប់មនុស្សសត្វតែងមានសេចក្តីតក់ស្លុត សោកស្តាយជីវិត ។ ការភ័យ ការសោកស្តាយនេះជាទុក្ខ ។ ពេលស្លាប់មនុស្សសត្វកម្រជួបប្រទះនឹងភាព សុខស្រួល ណាស់ ច្រើនតែអន្ទះអន្ទែង រសាប់រសល់ ធាតុក្តៅត្រជាក់ឡើងចុះខ្លាំង ធ្វើ ឱ្យវេទនាឈឺចាប់ ឥតឧបមា ។ ខ្លះស្លាប់ ដោយគេវាយដំ ចាក់កាប់ ធ្វើទារុណកម្ម ឱ្យរង ទុក្ខខ្លោចផ្សាកាន់តែ ខ្លាំងណាស់ទៅទៀត ។

ង- ក្រៅពីទុក្ខទាំង៤ខាងលើនេះនៅមានទុក្ខច្រើនយ៉ាងទៀត ដែលកើតមកពី ការព្រាត់ប្រាសមិត្តសម្លាញ់ ឪពុកម្តាយ ទុក្ខកើតមកពីអ្នកដទៃធ្វើឱ្យខឹងក្តៅក្រហាយ តូចចិត្ត មកពីខ្លួនឯងប្រព្រឹត្តអំពើខុសឆ្គង មិនត្រូវចិត្តខ្លួនឯង ខ្លួនឯងលោភចង់បាន មិន សម្រេច បំណង មកពីគ្រឿងវិញ្ញាណជួបប្រទះនឹងរូបារម្មណ៍មិនល្អ មិនគាប់ចិត្ត ។ល។

៤.២- សមុទយអរិយសច្ចៈ

សមុទយអរិយសច្ចៈអធិប្បាយអំពីហេតុដែលនាំឱ្យកើតទុក្ខ បានសេចក្តីថា ទុក្ខកើតឡើងមកពីមានហេតុ មានឫសគល់ជាប្រាកដ ។ តាមលទ្ធិពុទ្ធនិយម ឫសគល់ធំ នៃទុក្ខមាន២យ៉ាងគឺ *អវិជ្ជា* និង *តណ្ហា* ។

អវិជ្ជា និង *តណ្ហា* គឺសេចក្តីល្ងង់ខ្លៅ និងចិត្តជាប់ជំពាក់លោភចង់បាន ត្រេកត្រអាលស្រេកឃ្លានចង់រស់នៅចង់សប្បាយក្នុងវដ្តសង្សារ ។ មានអវិជ្ជា មនុស្ស មិនយល់ប្រយោជន៍លោកុត្តរ ឬប្រយោជន៍និព្វាន ហើយវាជំនាំឱ្យមនុស្សមានតណ្ហា ដែលជាប្រភពនៃទុក្ខ។

តណ្ហាមាន៣ ប្រភេទគឺ ៖

- **កាមតណ្ហា** គឺជាការជាប់ជំពាក់នឹងកាមគុណ ៥(រូប សម្លេង ក្លិន រស សម្ផស្ស) ចង់បានសម្បត្តិមនុស្ស ចង់បានសម្បត្តិទេវតា ។
- **ភវតណ្ហា** គឺការលោភចង់បានទៅកើតក្នុងឋានព្រហ្មដោយយល់ខុសថា ចាស់ជរា មរណៈនៅក្នុងឋាននោះពុំមានឡើយ។ ភវតណ្ហាកើតមានដល់ពួកយោគាវចរ ដែលខំធ្វើឈានសមាបត្តិ ប្រាថ្នាឱ្យបានកើតក្នុងឋានព្រហ្មនេះ។
- **វិភវតណ្ហា** គឺលោភចង់បានទៅកើតនៅឋានព្រហ្មដោយយល់ថា ពុំវិលត្រឡប់ មកកើតក្នុងឋានមនុស្សវិញទេ ហើយកាន់ច្រឡំថានឹងបាននិព្វាន រំលត់ខន្ធនៅក្នុង ព្រហ្មលោកនេះ។

៤.៣- និរោធអរិយសច្ចៈ

និរោធ មានន័យថាលេត់ ។ ព្រះពុទ្ធបានចែងថា បើចង់បំបាត់ទុក្ខត្រូវបំបាត់អវិជ្ជា លះបង់តណ្ហារំលត់រំលាយតណ្ហាកុំឱ្យសេសសល់ ។ *អវិជ្ជា* និង *តណ្ហា* ជាឫសគល់នៃ ទុក្ខ

។ កាលបើអស់អវិជ្ជា វិជ្ជាដែលជាពន្លឺយល់ច្បាស់នូវប្រយោជន៍និព្វានក៏កើតមាន ឡើង តណ្ហាការជាប់ជំពាក់នឹងប្រយោជន៍លោកិយប្រយោជន៍ក្នុងឋានសួគ៌ក៏ត្រូវរលាយ រលត់ ថែមទៀត ទុក្ខទាំងពួងមាន ជរាទុក្ខ ព្យាធិទុក្ខ មរណទុក្ខ ជាដើម នឹងវិនាសជា ប្រាកដ ប្រៀបដូចជាអ្នកធ្វើចំការដែលគាស់រំលើងឫសឈើ ឫសស្មៅ សម្អាតដីដាំដំណាំ បើកាត់តែ មែកឈើជម្រះតែស្មៅលើៗ រុក្ខជាតិទាំងនោះនឹងដុះឡើងវិញ ផលដំណាំនឹង ស្ងួត ឬ ក្រិន ជាមិនខាន ។ ដូច្នេះ ទស្សនៈសមុទយអរិយសច្ចៈបញ្ជាក់ថាទុក្ខគេពិតជា អាចរំលត់រំលាយ បានជាប្រាកដ ។

៤.៤- មគ្គអរិយសច្ចៈ

គឺផ្លូវសម្រាប់រំលត់ទុក្ខ ។ មគ្គអរិយសច្ចៈមានន័យថា ផ្លូវសម្រាប់ប្រតិបត្តិដើម្បី បំបាត់ ទុក្ខមានពិតប្រាកដមែន។ មគ្គអរិយសច្ចៈគឺជាសច្ចៈខ្ពង់ខ្ពស់មែន ។ ដើម្បីរំលត់ ទុក្ខត្រូវតែ ដើរតាមផ្លូវនេះ ។

ពួកអរិយបុគ្គលមានព្រះពុទ្ធជាដើម ដែលអនុវត្តតាមផ្លូវនេះបានរួចចាកទុក្ខ ដែលប ណ្តាលមកពីអវិជ្ជាកិលេសតណ្ហាគ្រប់យ៉ាង ហើយបានសម្រេចនិព្វាន លែងកើត ចាស់ ឈឺ ស្លាប់ ។ មគ្គ ឬ ផ្លូវរំលត់ទុក្ខមាន៨ យ៉ាងដែលមានឈ្មោះថា **អដ្ឋង្គិកមគ្គ** មាន ជាអាទិ៍គឺ៖

១- **សម្មាទិដ្ឋិ៖** ការយល់ឃើញត្រូវ ដឹងច្បាស់នូវសច្ចៈ សមុទយសច្ចៈ និរោធសច្ចៈ មគ្គសច្ចៈ ពេញចិត្តនឹងយកនិព្វានជាគោលដៅ ហើយយល់ព្រមប្រតិបត្តិ តាមផ្លូវត្រូវ៨ យ៉ាងនេះ ដើម្បីកំចាត់ឱ្យអស់នូវ អវិជ្ជា និង តណ្ហា ។

២- **សម្មាសង្កប្បៈ**៖ ការត្រិះរិះត្រូវបានដល់ការត្រិះរិះគិតបំពេញសីលទាន ចម្រើន មេត្តាកាវនា វិះគិត កំចាត់ការចងពៀរព្យាបាទ កំចាត់គំនិតឈ្នានីសបៀតបៀន អ្នកដទៃ កំ ចាត់លោភៈ ទោសៈ មោហៈ និង ចិត្តគំនិតអាក្រក់ផ្សេងទៀតគ្រប់យ៉ាង ទាំងអស់ ហើយវិះ គន់សន្សំកសាងតែអំពើល្អ កុសលជានិច្ច ។

៣- សម្មាវាចា៖ គឺ«ពាក្យសម្តីត្រូវ» គេច្រើនស្គាល់ថា *វចីសុចរិត* ដែលមាន៤ យ៉ាងគឺ៖

- ចៀសវាងពាក្យកុហកបោកបញ្ឆោតដែលធ្វើឱ្យគេខូចចិត្ត ខូចប្រយោជន៍ (មុសាវាទ)
- ចៀសវាងពាក្យសិកសៀត ញុះញង់បំបែកបំបាក់ដែលធ្វើឱ្យអ្នកដទៃខូចប្រយោជន៍ ខ្មាសអៀន ឈឺចាប់ ក្តៅក្រហាយ(បិសុណាវាទ)

- ចៀសវាងពាក្យអាក្រក់ គំរោះគំរើយ ជេរប្រទេច គួរតិះដៀល (ផរុសាវាទ)
- ចៀសវាងពាក្យក្រមាច់ កំប្លែង សើចលេងឥតប្រយោជន៍ (សម្មប្បលាវាទ)។

៤-សម្មាកម្មន្ត៖ ការងារត្រូវ ឬការប្រព្រឹត្តត្រូវ មានការប្រព្រឹត្តល្អដោយផ្លូវកាយ ៣ យ៉ាងជាដើម (ហៅថា *កាយសុចរិត*) ៖

- មិនសម្លាប់សត្វមានជីវិត (បាណាតិបាតា វេរមណី)
- មិនលួចទ្រព្យសម្បត្តិអ្នកដទៃ (អទិន្នាទានា វេរមណី)
- មិនសេពកាមខុសច្បាប់ គឺមិនលួចប្រពន្ធគេ កូនគេ (កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណី)។

៥- សម្មាអាជីវៈ៖ ការចិញ្ចឹមជីវិតត្រូវ គឺការចិញ្ចឹមជីវិតដោយគន្លងធម៌ ដូចជា មិនរកស៊ីលួចប្លន់ទ្រព្យសម្បត្តិឯកជនឬទ្រព្យសម្បត្តិរដ្ឋ មិនប្រកបមុខរបរពុករលួយផ្ទុយនឹងច្បាប់រដ្ឋ មិនរត់ពន្ធចិញ្ចឹមស្រីពេស្យា មិនធ្វើជំនួញទុច្ចរិត មិនលក់មនុស្ស មិនលក់គ្រឿងអារុធ មិនលក់ថ្នាំពុល ។ល។

៦- សម្មាវាយាម៖ ការព្យាយាមត្រូវ ដូចជាព្យាយាមប្រព្រឹត្តអំពើល្អ ជាប្រយោជន៍ សាធារណៈព្យាយាមលះបង់ចិត្តលោភដែលគិតតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន ចិត្តជាប់ជំពាក់ នឹងកាមតណ្ហា ព្យាយាមទប់ទល់ប្រឆាំងនឹងអំពើអកុសលគ្រប់យ៉ាង ព្យាយាមកសាង សន្សំកុសលធម៌ដែលមិនទាន់មាន ព្យាយាមថែរក្សាបុណ្យកុសលដែលមាន ហើយកុំឱ្យ

បាត់ទៅវិញ ។ល។

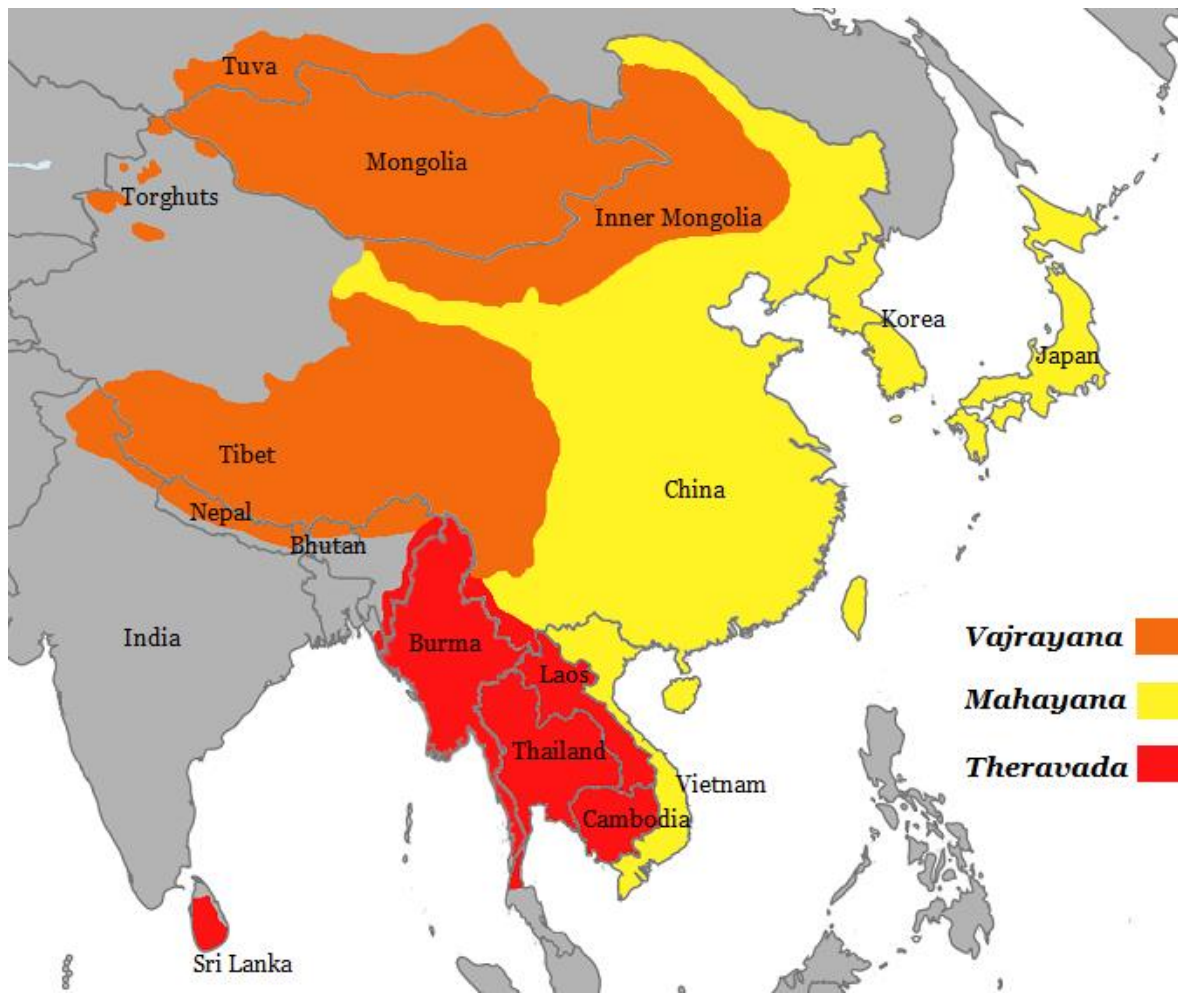
៧- សម្មាសតិ៖ ការភ្ញាក់រឭកនឹកឃើញត្រូវ បានដល់សតិវិញ្ញាណ យករូបក្នុង វេទនា ខន្ធ វិញ្ញាណក្នុង សញ្ញាខន្ធ សង្ខារក្នុងជាអារម្មណ៍ ហើយពិចារណារូបវេទនា វិញ្ញាណ សញ្ញា ឱ្យឃើញថាជា អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា ជាប់ជានិច្ច ។

៨- សម្មាសមាធិ៖ ការធ្វើសមាធិត្រូវគឺនាំឱ្យចិត្តស្ងប់ស្ងាត់ ប្រាសចាកកិលេសកាម និង វត្ថុកាមហើយ ធ្វើចិត្តឱ្យបិតក្នុងឈាន៤ (បឋមជ្ឈាន, ទុតិយជ្ឈាន, តតិយជ្ឈាន និង ចតុត្ថាជ្ឈាន) ។ សមាធិនេះមានដំណើរអប់រំចិត្ត ឬប្រមូលអារម្មណ៍ឱ្យនឹង ឱ្យមូលបន្តិចម្តងៗ រហូតដល់លែងរើរវាយ វិលវល់ ហើយតាំងនៅស៊ប់ជានិច្ចក្នុងអារម្មណ៍តែមួយ ។

៥- ការបែកដាសនិកាយនៃព្រះពុទ្ធសាសនា

នាដំណាក់កាលដំបូង នៅពេលដែលពុទ្ធសាសនា រីកចម្រើន ការបកស្រាយអំពី ពាក្យប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធក៏មានទំនាស់គ្នាដែរ ហើយវាបានធ្វើឱ្យមាននិកាយព្រះពុទ្ធ សាសនាដល់ទៅ ១៨ ។ និកាយទាំងនេះត្រូវគេចាត់ទុកថា មានការអភិរក្សខ្លាំង និងមានលំ ឱនភ្ជាប់ទៅនឹងការប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ។ ក្នុងចំណោមនោះ និកាយថេរវាទត្រូវបាន គេចោទប្រកាន់ថា មិនបានយកចិត្តទុកដាក់គ្រប់គ្រាន់ទេចំពោះតម្រូវការរបស់គ្រហស្ថ ហើយនេះជាមូលហេតុដែលនាំឱ្យមានមហាសង្ឃិកសិរីនិយមចាប់ផ្តើមផ្តាច់ខ្លួនចេញពី សង្ឃជំនុំទៀតនៅទុតិយសង្គាយនាក្នុងឆ្នាំ ៣៨៣ មុនគ.ស.។ មហាសង្ឃិកនេះត្រូវបានគេ ចាត់ទុកថា ជាទម្រង់ដើមរបស់មហាយានដែលកើតនៅរវាងសតវត្សទី ២ មុនគ.ស. និង សតវត្សទី ១ នៃគ.ស. ។

រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ន គេស្គាល់និកាយធំៗពីររបស់ពុទ្ធសាសនា គឺ មហាយាន និង ហីនយាន ។ ប្រទេសនិងតំបន់សំខាន់ៗដែលគោរពពុទ្ធសាសនាមហាយានមានដូចជា ចិន , ជប៉ុន, កូរ៉េ, សិង្ហបុរី, ម៉ុងហ្គោលី, ទីបេត, ផ្នែកខ្លះនៃប្រទេសរុស្ស៊ី និង មួយភាគធំនៃ ប្រទេសវៀតណាម ជាដើម ឯប្រទេសសំខាន់ៗដែលគោរពពុទ្ធសាសនាបែបហីនយានមាន ដូចជា ស្រីលង្កា, ភូមា, ឡាវ, ថៃ និង កម្ពុជា ជាដើម ។

៥.១- និកាយនៃពុទ្ធសាសនានៅកម្ពុជា

និកាយធំៗទាំងពីរនៃពុទ្ធសាសនាបានហូរចូលពីប្រទេសឥណ្ឌាមកក្នុងប្រទេសកម្ពុជាតាំងពីបុរាណកាលមក។

៥.១.១- និកាយមហាយាន

និកាយមហាយានឬអាចារ្យវាទ និងវជ្ជយាន (និកាយខាងក្រោយនេះជានិកាយមហាយានមួយបែបទៀតដែលបច្ចុប្បន្នមាននៅក្នុងប្រទេសម៉ុងហ្គោលី និង ចិនទីបេ) មានទ្រឹស្តីឃ្លាតចេញពីការប្រៀនប្រដៅ ការបង្ហាត់បង្រៀនមូលដ្ឋានរបស់សម្មាសម្ពុទ្ធ។ ក្នុងនិកាយនេះ គេឃើញមានជំនឿដូចតទៅ៖

- ការរំដោះមនុស្សលោកដែលជាសភាវៈទាំងអស់ដោយព្រះពោធិសត្វ ការមានមេត្រី ឬមេត្តាករុណាធម៌ចំពោះខ្លួនឯង ។
- ជំនឿលើប្រាជ្ញាឬបញ្ញាដែលដោះលែងឱ្យមានសេរីភាពលើសូន្យឬភាពទទេ។
ក្នុងលទ្ធិមហាយាន មាននិកាយវជ្រយានដែលប្រកាន់នូវគោលគំនិតសំខាន់ គឺសេចក្តីប្រាថ្នាសេចក្តីរីករាយតាមផ្លូវចិត្តឬតន្ត្រៈ និង តួនាទីសំខាន់របស់គ្រូ បាធានក្នុងពេលរំដោះទុក្ខ។

លទ្ធិមហាយានគឺជាយានធំ ។ គេជឿថា យាននេះអាចផ្ទុកមនុស្សច្រើនជាងហ៊ីនយាន ដើម្បីឆ្ពោះទៅកាន់គោលដៅត្រឹមតែព្រះពោធិសត្វ មិនទាន់ដល់ព្រះនិព្វាន នៅឡើយទេ។ មហាយានជាលទ្ធិថ្មីប្រកបដោយវិន័យឬធម៌ដែលធូរស្រាល មិនមែន តឹងតែងហ្មត់ចត់ដូចហ៊ីនយានឡើយ។ ក្នុងលទ្ធិនេះ គេគោរពប្រតិបត្តិតាមលទ្ធិ អាចរិយវាទ គឺតាមគ្រូអាចារ្យរបស់ខ្លួនតៗគ្នាដែលមានព្រះលោកិតេស្វរៈជាដើម ។

ប្រវត្តិសាស្ត្របានប្រាប់ថា ទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាននេះបានរីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំងក្លានៅទីក្រុងនាលន្តា ដែលបានស្ថាបនាឡើងនៅពាក់កណ្តាលស.វ.ទី៥ នៃ គ.ស. ដោយមានសង្ឃសំខាន់ៗដែលជាតំណាងដូចជាព្រះគ្រូ ចន្ទ្រគោមិន ដែលជា វេយ្យាករណវិទូដ៏ចំណានមួយរូប ។

ប្រជាជនកម្ពុជាចាប់ផ្តើមគោរពពុទ្ធសាសនានិកាយមហាយាន នាសតវត្សទី៨ ហើយនិកាយនេះមានការរីកចម្រើនខ្លាំងនាសម័យអង្គរ ក្នុងរាជស្តេចជ័យវរ្ម័នទី៥, សូរ្យវរ្ម័នទី១ និង ជ័យវរ្ម័នទី៧។

៥.១.២- និកាយហ៊ីនយានឬថេរវាទ

និកាយ ថេរវាទ ដែលមានន័យថានិកាយចាស់ទុំ មានបទប្បញ្ញត្តិតឹងរឹង ។ នៅប្រទេសឥណ្ឌា លទ្ធិនេះត្រូវបានគេគូសបញ្ជាក់តាមប្រវត្តិផែនដីគឺ ទីបវង្ស និង មហាវង្ស តែងដោយព្រះថេរមហានាម។ ក្រៅពីនេះ គេឃើញមានឯកសារមួយចំនួនដែលជាវិចារណកថានា ស.វ. ទី៥ នៃគ.ស. របស់ព្រះពុទ្ធឃោសៈ ព្រមទាំងកំណត់ហេតុរបស់ អ្នក

ដំណើរចិនឈ្មោះថា ហ្វាហាន, សួន, សាង និង អ៊ី ឈឹងជាដើម ។ វិស័យបុរាណ-វិទ្យា និង សិលាចារឹកសាស្ត្រក៏អាចបំពេញបន្ថែមលើទិន្នន័យខាងលើនេះដែរ ។ លទ្ធិហ៊ិនយាន ឬថេរវាទ បានចាប់ផ្តើមដុះជាលក្ខណៈហើយចាក់គ្រឹះយ៉ាងរឹងមាំនៅរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទ អសោកនៃរាជវង្សមោរ្យៈ (២៩២-២៣៦ មុនគ.ស.) ។ ក្នុងសម័យនោះ ព្រះអង្គបានបញ្ជា មហាថេរមហិន្ទឱ្យនិមន្តទៅទេសនានៅលង្កាទ្វីប ។ ព្រឹត្តិការណ៍នេះត្រូវបានប្រព្រឹត្តឡើង នៅ ស.វ.ទី ៣ មុនគ.ស. ហើយជាមូលហេតុនៃការជ្រួតជ្រាប ផ្សព្វផ្សាយនៃលទ្ធិព្រះពុទ្ធ សាសនា ក្នុងបណ្តាជននៃប្រទេសសិរីលង្កាចាប់ពីពេលនោះ មក ។

ព្រោះហេតុដូច្នេះ វប្បធម៌ព្រះពុទ្ធសាសនាហ៊ិនយានឬថេរវាទបានហូរចូលក្នុងនគរភ្នំ នៅរជ្ជកាលរបស់ព្រះអង្គក្នុងស.វ. ទី ៣ មុនគ.ស. ក្រោយពីព្រះអង្គបានធ្វើសង្គ្រាមនាចម ក។ តាមប្រភពឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ យើងដឹងថា គឺព្រះមោគ្គលីបុត្ត- ភិស្សត្ថេរ ដែលជាមេ ព្រះសង្ឃ បានចាត់ព្រះថេរពីព្រះអង្គគឺសោណត្ថេរ និងឧត្តរត្ថេរដើម្បីឱ្យទៅផ្សព្វផ្សាយព្រះ ពុទ្ធសាសនានៅជ្រោយសុវណ្ណភូមិយើងនេះ ។ ដូច្នេះ ទឹកដី ខ្មែរកាលពីអតីតកាល មុនការ បង្កើតរដ្ឋភ្នំនាដើមស.វ.ទី១ នៃគ.ស. ពិតជាបានទទួលលទ្ធិព្រះពុទ្ធ សាសនាហ៊ិនយាន ឬថេរវាទ គឺតំណាលនឹងប្រទេសភូមាដែលជាប់ភូមិរបងជាមួយនឹងទឹកដីខ្មែរបុរាណ បន្ទាប់ ពីសន្និបាតសង្ឃនោះមែនពោលគឺមុនការបង្កើតរដ្ឋរបស់ថៃនៅ ស.វ. ទី១៣ នៃ គ្រិស្តសករាជលើទឹកដីនៃប្រទេសកម្ពុជាបុរាណ ។ នេះជា ភស្តុតាងខាងប្រវត្តិសាស្ត្រដែល អាចបំភ្លឺយើងឱ្យឃើញថា លទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទ នេះប្រហែលជាត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយ ក្នុងបង្គោលសីមាដែនដីខ្មែរ តាំងតែពីស.វ.ទី ៣ មុនគ.ស. ដូចមតិរបស់ព្រះភិក្ខុប៉ាងខាត់ ក៏ប៉ុន្តែភាពរុងរឿងប៉ុណ្ណឹងនៃព្រះពុទ្ធសាសនា ពោលគឺ វឌ្ឍនភាពនៃសាសនានេះបានផ្តើម ឡើងត្រឹមតែនៅស.វ.ទី២ ទៅស.វ.ទី ៤ នៃ គ.ស. តែប៉ុណ្ណោះ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានឹងលទ្ធិ ព្រហ្មញ្ញសាសនាដែលមានឥទ្ធិពលជាង។

**៥.២- ភាពខុសគ្នារវាងនិកាយមហាយាននិងនិកាយហីណយាន
និកាយមហាយាន**

១- ជាយានធំ អាចដឹកនាំសត្វលោកបានច្រើនដល់ត្រឹមឋានសួគ៌។

២- អប់រំពុទ្ធបរិស័ទឱ្យជ្រះថ្លា ។

៣- គោរពតាមលទ្ធិអាចរិយវាទ ដែលតម្រូវឱ្យត្រង់ត្រាប់ស្តាប់គ្រូអាចារ្យរបស់គេ
តៗគ្នា និងពឹងផ្អែកលើគម្ពីរសាសនាដែលខុសផ្នែកពីគម្ពីរព្រះត្រៃបិដក។
គម្ពីរទាំងនោះមានដូចជា សទ្ធម្មបុណ្ណវិកៈ លង្ការវត្តារសូត្រ សុវណ្ណប្រកាស្ស
លង្កាតារជាដើម។ ចំពោះភាសាដែលប្រើក្នុងការកត់ត្រាគម្ពីរ គឺគេយកភាសា
សំស្ក្រឹតជាចម្បង។

៤- គោរពពោធិសត្វដែលមិនទាន់ចូលនិព្វានដូចជា៖

- អវលោកិតេស្វរៈ ជាអ្នកសង្គ្រោះផ្តល់សេចក្តីសុខថែរក្សាលោក
- មញ្ចស្រី ជាអ្នកត្រួតត្រាផ្លូវយុត្តិធម៌
- សមន្តកថា ជាអ្នកថែរក្សាអ្នកកាន់សាសនា
- មៃត្រេយ នៅចាំថែរក្សាសាសនាដែលព្រះសមណគោតមបានផ្សាយ
- ក្សិតិគត៌ ជាពោធិសត្វស្រោចស្រង់មនុស្សពីឋាននរក
- វជ្រេបាណិ ជាពោធិសត្វការពារសាសនា
- ប្រាជ្ញាបារមិតា ជាពោធិសត្វតំណាងចំណេះដឹង។

៥- ជឿថាព្រះពុទ្ធជាអច្ចរិយបុគ្គលបែងភាគស្ថិតនៅគ្រប់ទីកន្លែងអាស្រ័យ
ដោយឈានដូចជា ព្រះពុទ្ធឈ្មោះ «អមិតាភអក្សោក្យៈ» ដែលស្ថិតនៅទិស
ខាងលិចក្នុងឋានសួគ៌ឈ្មោះ «សុខាវតី»។

៦- ជឿថាដើម្បីសម្រេចបរមសុខ បរិស័ទគ្រាន់តែមានចិត្តជ្រះថ្លាចំពោះព្រះពុទ្ធ
ទៅបានហើយ។

៧- ពន្យល់ថាគោលបំណងធំបំផុត គឺទីពោធិសត្វដែលមានពោធិញ្ញាណ។

- ៨- ជឿថា កុសលល្អរបស់មនុស្សម្នាក់អាចជះឥទ្ធិពល ឬជួយស្រោចស្រង់
អ្នកដទៃឱ្យរួចពីទុក្ខទោសបាន។
- ៩- ឱ្យព្រះសង្ឃស្លៀកខោពាក់អាវពណ៌លឿង។
- ១០- អនុញ្ញាតឱ្យព្រះសង្ឃអាចរកស៊ីជួញដូរបាន។
- ១១- បញ្ញត្តិព្រះសង្ឃឱ្យឆាន់តែម្ហូបឬស មិនមានសាច់ឡើយ។

និកាយហ៊ិនយាន

- ១- ជាយានតូចដឹកសត្វលោកបានតិចទៅដល់និព្វាន។
- ២- អប់រំទូន្មាន កាយ វាចា ចិត្តឱ្យល្អ។
- ៣- គោរពពុទ្ធាវាទ តាមគម្ពីរព្រះត្រៃបិដកតែមួយគត់ដែលមានចំនួន១១០
ក្បាល (ជាភាសាខ្មែរ) និង ៨៤០០០ព្រះធម្មក្ខន្ធ ដែលចែកជារំនយបិដក
សុត្តន្តបិដក និងអភិធម្មបិដក។ ភាសាដែលប្រើជាភាសាបាលី ។
- ៤- ជឿថាមានតែព្រះពុទ្ធមួយគត់ដែលអាចជួយស្រោចស្រង់សត្វលោក។
- ៥- ជឿថា ព្រះពុទ្ធអាចសម្រេចឈានហោះហើរ តែពុំមែនបែងភាគទៅគ្រប់
ទិសទីទេ។
- ៦- អប់រំឱ្យធ្វើទានការវិនា ដើម្បីសម្រេចនិព្វាន។
- ៧- អប់រំឱ្យប្រាថ្នាយកអរហន្ត និងនិព្វានជាគោលដៅធំបំផុត។
- ៨- ពន្យល់ថា ដើម្បីរួចពីទុក្ខទោស បុគ្គលម្នាក់ៗត្រូវខិតខំសន្សំបុណ្យកុសល
ដោយខ្លួនឯង គឺមានតែខ្លួនគេផ្ទាល់ទេដែលអាចជួយខ្លួនគេបាន។
- ៩- ព្រះសង្ឃ ត្រូវគ្រងឃ្លីស្បង់ចីវរ ពណ៌លឿង។
- ១០- បញ្ញត្តិមិនឱ្យព្រះសង្ឃប្រកបរបររកស៊ីឡើយ។
- ១១- អនុញ្ញាតឱ្យព្រះសង្ឃឆាន់សាច់ (ម្ហូបមានសាច់) បាន។

និកាយហ៊ិនយានចែកចេញជាពីរទៀតគឺ មហានិកាយ និង គណៈធម្មយុត្តិក- និកាយ។ គេសង្កេតឃើញមានលក្ខណៈខុសគ្នាបន្តិចបន្តួចរវាងគណៈទាំងពីរ ខាងផ្នែកធម៌ ផ្នែក

វិន័យ ផ្នែកទម្លាប់ពាក់ស្បែកជើងនិងកាន់បាត្រ និងផ្នែកទម្លាប់ឆាន់កេសជ្ជៈបន្ទាប់ពីពេលថ្ងៃ ត្រង់ជាដើម ។

លក្ខណៈខុសគ្នាខ្លាំងនៃធម្មយុត្តិកនិកាយ និង មហានិកាយ មាន៖

មហានិកាយ៖

- ស្បង់ចីពរមានប្រវែង ១៥ហត្ថ
- សាមណេរគ្រងស្បង់ចីវរនិងដណ្តប់ស្មាខាងឆ្វេងហើយទុកស្មាខាងស្តាំទំនេរ រាល់ពេល។
- កាសូត្រធម៌ត្រូវជួនគ្នាល្អទៅតាមរបៀប ហើយពេលសូត្រធម៌ មិនឱ្យមានគេ រំខាន ដែលធ្វើឱ្យអាក់ខានដល់ការសូត្រធម៌។

ធម្មយុត្តិកនិកាយ

- ស្បង់ចីពរមានប្រវែង១០ហត្ថ
- សាមណេរ និងភិក្ខុត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យគ្រងស្បង់ចីពរលើស្មាទាំងសងខាង
- ការសូត្រធម៌ ឬ បាលីត្រូវសូត្រដោយបញ្ចេញសំឡេងខ្សឹបៗហើយត្រូវសង្កត់ សំឡេងគ្រប់ពាក្យដែលនៅខាងចុងឃ្លា។
- ការអនុវត្ត និង ការគោរពរបស់ធម្មយុត្តិកនិកាយមានលក្ខណៈខិតទៅរកព្រះពុទ្ធ ច្រើនជាងមហានិកាយ។

៦-វិវឌ្ឍន៍និងឥទ្ធិពលព្រះពុទ្ធសាសនានៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា

៦.១- សម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ

នៅសម័យបុរេប្រវត្តិ មុនសតវត្សទី១ នៃគ.ស. ព្រះពុទ្ធសាសនាបានចូលមក ដល់ ប្រទេសកម្ពុជាយើងហើយ តែវិវឌ្ឍន៍ និង ការរីកចម្រើនយ៉ាងណានោះ យើងពុំ អាចដឹងបាន ច្បាស់លាស់ទេ ព្រោះយើងពុំអាចរកឃើញឯកសារ ឬ ការកំណត់ណា ដែលយើងអាចវាយ តម្លៃ ឬ ធ្វើការសន្និដ្ឋានបានឡើយ ។ តែទោះជាយ៉ាងណា ក៏យើង អាចយល់ថាព្រះពុទ្ធ

សាសនា ក្រោយការចូលមកដល់ក្នុងសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រនោះ ជាពន្លកត្រួយទ្រទ្រង់ ដល់វិវឌ្ឍន៍នៃសម័យក្រោយៗមកទៀត ។

នៅក្នុងសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រមុនសតវត្សទី១នេះ ជនជាតិខ្មែរយើងគោរពព្រះ ពុទ្ធ សាសនាបែបថេរវាទដូចពុទ្ធសាសនាដែលយើងគោរពនាពេលសព្វថ្ងៃនេះ ។

៦.២-សម័យនគរភ្នំ (ស.វ.ទី១ដល់ពាក់កណ្តាលស.វ.ទី៦)

នៅសម័យនគរភ្នំ ព្រះពុទ្ធសាសនាមានវិវឌ្ឍន៍ និងការរីកចម្រើនយ៉ាងច្បាស់ លាស់ តែព្រះពុទ្ធសាសនានៅក្នុងសម័យនោះគឺព្រះពុទ្ធសាសនាហ៊ីនយាននិយមភាសា សំស្ក្រឹត ដែលនាំចូលមកតាំងពីសតវត្សទី៣ ឬ ទី២ មុនគ.ស. ដោយភិក្ខុសោណត្ថេរ និង ឧត្តរត្ថេរ ។ រហូតដល់ពាក់កណ្តាលសតវត្សទី៦ នៃការវាយលុករបស់ចេនឡាមក លើអាណាចក្រភ្នំ ពុទ្ធសាសនាហ៊ីនយាននេះនៅរុងរឿងនៅឡើយ។ លុះចូលមកដល់ សតវត្សទី៧ នៃសម័យ ចេនឡាទើបចុះអានុភាពបន្តិចម្តងៗ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ សាសនាព្រាហ្មណ៍ដែលចូលមកក្នុងប្រទេសកម្ពុជាយើងនៅស.វ. ទី១ នៃគ.ស. ក៏មានការរីកចម្រើនដែរ ។ សាសនានេះគឺមកតាមរយៈព្រាហ្មណ៍ កៅណ្ឌិន្យ។ តែក្រោយមក មានអធិរាជខ្លះ មានព្រះបាទកៅណ្ឌិន្យជ័យវរ្ម័នជាដើម ដែល ដើមឡើយ ព្រះ អង្គគោរពសាសនាព្រះឥសូរនោះ ក៏ផ្លាស់មកកាន់ពុទ្ធសាសនាវិញ ។

ព្រោះដូច្នេះ នៅសម័យនគរភ្នំ មានសាសនាច្រើនដែលត្រូវប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរយើង គោរពបូជា គ្រាន់តែព្រះពុទ្ធសាសនារីកចម្រើនជាងគេប៉ុណ្ណោះ ។

៦.៣- សម័យចេនឡា (ពាក់កណ្តាលស.វ.ទី៦ ដល់ចុងស.វ. ទី៨)

នៅសម័យនេះ ព្រះពុទ្ធសាសនាហ៊ីនយានដែលបានរីកចម្រើនក្នុងសម័យនគរភ្នំ នោះបានចុះអានុភាពរបស់ខ្លួនបន្តិចម្តងៗតែពុំសាបសូន្យភ្លាមទេ។ គេប្រទះឃើញព្រះ ពុទ្ធ រូបនៅព្រែកប្បាសដែលបានកសាងឡើងនៅស.វ.ទី៧ ព្រមទាំងមានសិលាចារឹក ជាច្រើន ទៀត ។ លុះមកដល់ចុងស.វ. ទី៨ ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន ដែលនិយម ភាសាសំស្ក្រឹត

បានចូលមកដល់ប្រទេសខ្មែរយើង រីកលូតលាស់មកដល់ស.វ. ទី១៣ នៃសម័យអង្គរ ។ គេបានរកឃើញសិលាចារឹកមួយផ្ទាំងទៀត ចុះកាល បរិច្ឆេទ ៧៩១ នៅប្រាសាទតាកៀមក្នុងខេត្តសៀមរាប ដែលអាចចាត់ទុកជាសក្ខីភាពមួយចាស់ជាងគេនៃព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាននៅស្រុកខ្មែរយើង ព្រោះឯកសារនេះបាននិយាយពីការ- កសាងបដិមាពោធិសត្វលោកិតេស្វរៈ ជាពោធិសត្វមួយព្រះអង្គ ដែលគេនិយមជាងគេនៅស្រុកខ្មែរយើង។ ទោះបីជាពុទ្ធសាសនាមហាយាន ដែលជាសាសនាចំណូលថ្មី មានការរីកចម្រើនក៏ដោយក៏គេនៅតែឃើញមន្ត្រី និងប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរសម័យនោះខ្វះគោរពព្រះពុទ្ធសាសនាហ៊ីនយានដែរ ។

៦.៤- សម័យអង្គរ (គ.ស. ៨០៥-១៤៣១)

ក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃសម័យអង្គរនេះ ព្រះពុទ្ធសាសនាហ៊ីនយានដែលចុះអានុភាពតាំងពីចុងសតវត្សទី ៨ មកនោះ កាន់តែចុះអានុភាពខ្លាំងឡើងៗ តែពុំរលត់រលាយបាត់ទាំងស្រុងឡើយ ។ ផ្ទុយទៅវិញ គេសង្កេតឃើញថាព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ពុទ្ធសាសនាមហាយានមានការរីកចម្រើន និងជះឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងដល់ការកសាង ប្រទេសជាតិនាសម័យនោះ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលខ្លះ សាសនាទាំងពីរមានទំនាស់នឹងគ្នា យ៉ាងខ្លាំងក្លា។

នៅស.វ.ទី១១ ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយានដែលនាំចូលតាំងពីសម័យចេនឡា នាស.វ.ទី៨ ត្រូវបានព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១(១០០២-១០៥០) លើកតម្កើងជាសាសនា សម្រាប់រដ្ឋ។ តែក្រោយមក នៅស.វ.ទី១២ គណៈវិស្វនិយមត្រូវបានព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី ២ គោរពរាប់អានសម្បើមណាស់។ ក្រោមព្រះរាជបត្តម្តរបស់ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី២ ប្រាសាទអង្គរវត្តដ៏ធំស្តើមស្តែបានកសាងឡើងដើម្បីតម្កល់វិស្វបដិមាសម្រាប់ជាទីគោរពបូជា ។

បន្តមកទៀត ក្នុងរាជ្យក្រោយៗ ជាពិសេសក្នុងរាជព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ព្រះពុទ្ធសាសនាត្រូវបានគោរពយ៉ាងមុតមាំវិញម្តង។ ព្រះអង្គទ្រង់បានចាត់តាំងឱ្យកសាង ប្រាសាទបាយ័នដែលមានលក្ខណៈជាប្រាសាទភ្នំ សម្រាប់តម្កល់រូបតំណាងព្រះរាជា គឺពុទ្ធបុព្វដិមា ជាភ័ស្តុតាង។ ពិធីទេវរាជដែលព្រះរាជាមុនៗបានគោរពបូជា ត្រូវជំនួស ដោយពិធីពុទ្ធរាជ ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ (៨០២-៨៥០) ដែលមានរាជធានីនៅភ្នំគូលែន ព្រះ
រាជាកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ តែមាននាម៉ឺន និង ប្រជារាស្ត្រកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា មហាយាន
ដែរ ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៣ (គ.ស. ៨៥០-៨៧៧) ដែលមានរាជធានីនៅ ហរិហ
រាល័យ ក្នុងតំបន់រលួស ស្រុកសូត្រនិគម ខេត្តសៀមរាបសព្វថ្ងៃ ព្រះរាជាគោរព សាសនា
ព្រាហ្មណ៍ ឯនាម៉ឺន និង ប្រជារាស្ត្រកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទយសោវរ្ម័នទី១ (គ.ស ៨៨៩-៩០០) ដែលមានរាជធានីនៅ យ
សោធបុរៈ (អង្គរធំ) ពុទ្ធសាសនានិងសាសនាព្រាហ្មណ៍មានសិទ្ធិដូចគ្នា គឺរាស្ត្រ គោរពតាម
ការស្ម័គ្រចិត្តរបស់ខ្លួន។ ព្រះអង្គទ្រង់បានកសាងនៅលើច្រាំងខាងត្បូងនៃ បារាយណ៍យ
សោធរតដាក់ នូវអាស្រមជាច្រើនសម្រាប់គណៈសាសនា ដូចជា ព្រាហ្មណាស្រម
សម្រាប់អ្នកកាន់សាសនាព្រះឥសូរ វិស្ណុរាស្រមសម្រាប់អ្នកកាន់សាសនាព្រះវិស្ណុ និង សៅគ
តាស្រម សម្រាប់អ្នកកាន់ពុទ្ធសាសនា។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៤ (គ.ស.៩២៨-៩៤១) ដែលមានរាជធានីនៅ កោះកេរ
(៧០ គ.ម. ទិសឦសានក្រុងអង្គរ) ព្រះរាជាអង្គនេះកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ ឯនាម៉ឺន និង
ប្រជារាស្ត្រភាគច្រើនកាន់និងគោរពព្រះពុទ្ធសាសនា ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទរាជេន្ទ្រវរ្ម័នទី២ (គ.ស ៩៤៤-៩៦៧) ដែលមានរាជធានីនៅ កោះ
កេរបានមួយឆ្នាំរួចរើមកនៅអង្គរធំវិញ ព្រះរាជាអង្គនេះកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ តែទ្រង់បាន
ប្រោសប្រទានចំពោះព្រះពុទ្ធសាសនាដែរ ។ ព្រះអង្គបានកសាងវត្តអារាម ខាងព្រះពុទ្ធ
សាសនាកាន់តែប្រសើរឡើងមកជិតរាជធានី។ ក្នុងរាជ្យព្រះមហាក្សត្រអង្គ នេះសេរីភាព
ខាងសាសនាបានបើកទូលំទូលាយណាស់។ ព្រាហ្មញ្ញសាសនា និង ព្រះពុទ្ធសាសនាមាន
ការរាប់អានចូលគ្នាកាន់តែជិតស្និទ្ធច្រើមទៀត ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៥ (គ.ស ៩៦៧-១០០១) ដែលមានរាជធានីនៅ អង្គរធំ
ព្រះរាជាអង្គនេះជាអ្នកកាន់សាសនាព្រះពុទ្ធដ៏មុតមាំដែលធ្វើឲ្យអ្នកដែលពុំធ្លាប់ តែមាន

សទ្ទាជ្រះថ្លាចំពោះព្រះពុទ្ធសាសនា ក៏ត្រឡប់ជាមានសទ្ទាជ្រះថ្លាតាមព្រះអង្គ។ ព្រះអង្គបានសាងពុទ្ធរូបមួយអង្គធំនៅជិតប្រាសាទបាយ័ន គឺ ព្រះពុទ្ធរូបភោគឆ្លុក ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១ (គ.ស ១០០២-១០៥០) ដែលមានរាជធានីនៅ អង្គរធំ ព្រះអង្គជាអ្នកកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនាលទ្ធិមហាយាន តែព្រះអង្គគោរពព្រះពុទ្ធសាសនាបេរវាទ និង សាសនាព្រាហ្មណ៍ដែរ ដោយមិនឲ្យសាសនាទាំងនេះមាន ការថ្លាំងថ្លាក់គ្នាឡើយ ។

ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទហស័រវរ្ម័ន (គ.ស ១០៦៦-១០៨០) ដែលមានរាជធានីនៅ អង្គរធំ ព្រះរាជាអង្គនេះប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត កាន់គ្រប់ព្រះរាជករណីយកិច្ចនៃ សាសនា។ ព្រះអង្គគោរពកាន់គ្រប់សាសនាទាំងអស់ស្មើគ្នាតាមឋានៈព្រះអង្គជា ព្រះមហាក្សត្រ ។

ក្នុងរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី២ (គ.ស ១១១៣-១១៥០) ដែលមានរាជធានីនៅ អង្គរធំ ព្រះរាជាអង្គនេះកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ ឯនាម៉ឺននិងប្រជារាស្ត្រភាគច្រើនកាន់ ពុទ្ធសាសនា ។

៦.៥- សម័យក្រោយអង្គររហូតដល់សព្វថ្ងៃ

ចាប់ពីចំណាកចោលអង្គរ ១៤៣១ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ សង្គមកម្ពុជាមាននិន្នាការនយោបាយ និងឈ្មោះសម័យកាលផ្សេងៗ ។

ពីចុងស.វ.ទី១៥ ដល់ ដើមស.វ.ទី១៧៖ សម័យលង្វែក

ពីដើមស.វ.ទី១៧ ដល់ ១៨៦៣៖ សម័យឧត្តុង្គ

ពី១៨៦៣-១៩៥៣៖ សម័យអាណានិគមបារាំង

ពី១៩៥៣-១៩៧០៖ សម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម

ពី១៩៧០-១៩៧៥៖ សម័យរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

ពី១៩៧៥-១៩៧៩៖ របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ

ពី១៩៧៩-១៩៩៣៖ របបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និង រដ្ឋកម្ពុជា

ពី១៩៩៣ រហូតដល់របបរាជានិយមដែលប្រទេសយើងមានឈ្មោះថា

«ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា»។

- នៅសម័យលង្វែកក៏ដូចជាសម័យឧត្តុង្គ ព្រះពុទ្ធសាសនានិកាយហ៊ីនយានបាន រីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំងក្លាព្រមទាំងមានតួនាទីសំខាន់ក្នុងសង្គមខ្មែរយើង ។ ជាពិសេស នៅសម័យឧត្តុង្គ ព្រះពុទ្ធសាសនានិកាយហ៊ីនយានត្រូវបានលើកតម្កើងដោយសារព្រះ មហាក្សត្រខ្មែរគ្រប់ព្រះអង្គដែលជាពុទ្ធសាសនូបត្ថម្ភក៏ យ៉ាងជ្រាលជ្រៅជាទីបំផុត។ ព្រះហរិរក្សរាមាឥស្សរាធិបតីព្រះអង្គខ្ពង់ (១៩៤០-១៨៥៩) ព្រះអង្គជាអ្នកធ្លាប់សិក្សា រៀនសូត្រក្នុងសំណាក់ព្រះពុទ្ធសាសនា ព្រះអង្គសព្វព្រះទ័យឱ្យកិត្តិ សាមណេរ ឧបាសក ឧបាសិកា យុវជនទៅសិក្សាវិជ្ជាគ្រប់បែបយ៉ាងមានអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ កាព្យ- សាស្ត្រ និង ទស្សនវិជ្ជាពុទ្ធសាសនាជាដើម។ នៅសម័យឧត្តុង្គ មានវត្តរហូតដល់ទៅ ៥០០ វត្ត ។

- នៅសម័យអាណានិគមនិយមបារាំង (១៨៦៣-១៩៥៣) ថ្វីបើពួកបារាំងមានបំណងលុបបំបាត់ចោលវប្បធម៌អក្សរសាស្ត្រខ្មែរក៏ដោយ ក៏ព្រះពុទ្ធសាសនានិកាយហ៊ីនយាននៅតែរីកចម្រើនព្រមទាំងមានតួនាទីរឹតតែខ្លាំងក្លាឡើងនៅក្នុងសង្គមខ្មែរ ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរមានជាអាទិ៍ព្រះបាទនរោត្តម ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្សសុទ្ធតែជាអ្នកគោរពព្រះពុទ្ធសាសនាយ៉ាងមុតមាំ ។ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ នរោត្តម (១៨៥៩-១៩០៤) ព្រះអង្គទ្រង់បានកសាងព្រះវិហារព្រះកែវមរកតនៅខាង ត្បូងជាប់ព្រះបរមរាជវាំង ដើម្បីជាទីសក្ការៈបូជា និងឧទ្ទិសចំពោះព្រះពុទ្ធសាសនា ហ៊ីនយាន។ ប៉ុន្តែក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះអង្គនេះ គេសង្កេតឃើញ មានការចូលមកដល់ នូវពុទ្ធសាសនានិកាយហ៊ីនយានមួយប្រភេទទៀត គឺពុទ្ធសាសនាហ៊ីនយាន បែបធម្ម-យុត្តិកនិកាយក្នុងប្រមាណឆ្នាំ១៨៨៤។ ដូច្នេះ ចាប់ពីពេលនោះមក ព្រះពុទ្ធសាសនា ហ៊ីនយាននៅប្រទេសកម្ពុជា យើងមានពីរនិកាយ គឺ មហានិកាយ និង ធម្មយុត្តិក- និកាយ។ និកាយទាំងពីរនេះពុំមានទំនាស់រវាងគ្នានឹងគ្នាឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ និកាយ ទាំងពីរនេះក្លាយទៅជាកម្លាំងមួយដ៏សំខាន់ ជះឥទ្ធិពលដល់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរយើងឲ្យ មានកម្លាំងសាមគ្គីភាព ឯកភាពជាតិ និង

ការកសាងទឹកដីក្នុងរាជ្យនៃព្រះមហាក្សត្រ ក្រោយៗទៀត ព្រោះប្រជាពលរដ្ឋម្នាក់ៗមាន សិទ្ធិសេរីភាពក្នុងជំនឿរបស់ខ្លួន ដោយពុំមានការបង្ខិតបង្ខំ និងការប្រកាន់បក្សពួកឡើយ ។ ចូលមកដល់រាជ្យព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ (១៩០៤-១៩២៧) ព្រះរាជាជាពុទ្ធសាសនិកដ៏ធ្វើម ហើយបានកសាងរាជបណ្ណាល័យ^១ និងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ ។ មកដល់រជ្ជកាល ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស(១៩២៧-១៩៤១) ព្រះអង្គទ្រង់សព្វព្រះរាជហឫទ័យចំពោះព្រះ សង្ឃឱ្យមាន សណ្តាប់ធ្នាប់ត្រឹមត្រូវទៅតាមព្រះត្រៃបិដក ។ ព្រះអង្គជាពុទ្ធសាសនូប ត្ថម្ភក៏នៃឧត្តមសង្គ្រឹកបង្កើតឱ្យមានក្រុមជំនុំផ្ទៀងផ្ទាត់ព្រះត្រៃបិដកហើយប្រែពីភាសាបាលី មកភាសាជាតិរយៈពេល១០ឆ្នាំ ពីឆ្នាំ ១៩២៩-១៩៣៩ រួចបោះពុម្ពសៀវភៅបន្តៗ តាំងពី ពេលនោះរហូតដល់ឆ្នាំ១៩៦៩ ទើបចប់សព្វគ្រប់ ដែលមានសៀវភៅខ្នាតធំៗ ចំនួន១១០ ក្បាល ។

- **សម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម៖** នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ព្រះពុទ្ធ- សាសនាមានការរីកចម្រើនដោយសារនៅសម័យនោះ រដ្ឋធម្មនុញ្ញបានចែងថា«ព្រះពុទ្ធ សាសនាជាសាសនារបស់រដ្ឋ» ។

- **សម័យសាធារណរដ្ឋ៖** នៅសម័យនេះ ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលពីមុនមក មិនសាប សូន្យទេ តែក៏មិនរីកចម្រើនដែរ ។ វត្តអារាមត្រូវបានកងទ័ព លន់ នល់ ចូលបោះទីតាំងនៅ ជាច្រើនកន្លែង ។ គម្ពីរទាំងឡាយរបស់សាសនាត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញ ព្រះសង្ឃត្រូវបានគេ គំរាមកំហែង ។

- **របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ៖** ព្រះពុទ្ធសាសនាត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញស្ទើរតែទាំង ស្រុង ។ ទីវត្តអារាមត្រូវបានប្រើជាទីកន្លែងសម្រាប់ដាក់អាវុធ សម្ភារៈ ឬ ជាទីកន្លែង ចិញ្ចឹម

^១ នៅឆ្នាំ១៩២១ មានឈ្មោះថា«ខេមរេបណ្ណាល័យ» ហើយក្លាយជា«ព្រះរាជបណ្ណាល័យ» នៅឆ្នាំ ១៩២៥ និងក្លាយជាពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យនៅឆ្នាំ១៩៣០ គឺនៅក្នុងរាជ្យព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនី វង្ស ។

ជ្រូក ជាដើម ។ ព្រះសង្ឃជាច្រើនអង្គត្រូវពួក ប៉ុល ពត ធ្វើគតដោយគ្មានកំហុស គម្ពីរ សាសនាត្រូវដុតបំផ្លាញនិងទុកចោលដោយគ្មានការថែរក្សាត្រឹមត្រូវ ។

- ពុទ្ធសាសនាពេលបច្ចុប្បន្ន៖ ព្រះពុទ្ធសាសនាត្រូវបានដាក់ជាសាសនារបស់ រដ្ឋ ដោយយកលទ្ធិព្រះពុទ្ធសាសនាបែបហ៊ិនយាន ។ ប្រជាពលរដ្ឋដែលជាពុទ្ធ- សាសនិក មាន ចិត្តជ្រះថ្លាជួយកសាង និង លើកតម្កើងព្រះពុទ្ធសាសនាតាមលទ្ធភាព ដូចជា ការកសាង ព្រះវិហារ ពុទ្ធបុរីមាតូច ធំ និង ជួយទំនុកបម្រុងរាល់ការខ្វះខាត របស់ព្រះសង្ឃ។

៧- ឥទ្ធិពលនៃពុទ្ធសាសនាមកលើសង្គមខ្មែរ

តាំងពីអតីតកាលរហូតដល់បច្ចុប្បន្ន ពុទ្ធសាសនាមានឥទ្ធិពលលើសង្គមខ្មែរដូច ជា៖

៧.១- វិស័យជំនឿ

- ការជឿលើការវិលកើតនៅក្នុងឋានទាំងបី ។
- ការជឿលើបុណ្យ-បាប និងផលនៃកម្មទាំងនោះ ។
- ជំនឿលើការគោរពប្រណិប័តន៍អ្នកមានគុណ (ព្រះរស់, ការស្រោចទឹកមាតា បិតា និង ការធ្វើបុណ្យជូន និង ការរលឹកគុណ ជាដើម) ។

៧.២- វិស័យសង្គមកិច្ច

- វត្តអារាមផ្តល់កន្លែងសម្រាប់ការជួបជុំ ឬការពិភាក្សា របស់ប្រជាជន ។
- វត្តអារាមជាជម្រកនៃជនទុរគត និង ជាកន្លែងស្នាក់អាស្រ័យនៃអ្នកដំណើរ និង សិស្សនិស្សិត។ មានបញ្ញវន្តជាច្រើនបានស្នាក់អាស្រ័យ និង រៀនចេះដឹង ដោយសារតែវត្តអារាម ។

៧.៣- វិស័យនយោបាយ

- ក្នុងសម័យអង្គរ ព្រះមហាក្សត្រជាច្រើនអង្គ មានព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧ ជាដើម បានបដិបត្តិពុទ្ធសាសនា និង ដឹកនាំនគរតាមមាគ៌ាពុទ្ធសាសនា ទើបព្រះអង្គ

មានព្រះទ័យសណ្តោសប្រជារាស្ត្រយ៉ាងខ្លាំង។ ក្នុងសម័យកាលជាច្រើន ព្រះ
រាជាបានសិក្សានៅក្នុងវត្តអារាមនៃពុទ្ធសាសនា ។

- ក្នុងសម័យអាណានិគមបារាំង ព្រះសង្ឃចូលរួមយ៉ាងសកម្មក្នុងការទាមទារ ឯក
រាជ្យ និងការការពារវប្បធម៌ប្រឆាំងនឹងបារាំង ជាដើម ។
- នៅក្នុងបច្ចុប្បន្ន ពុទ្ធសាសនាត្រូវបាន លើកតម្កើងជាសាសនារបស់រដ្ឋ ។

៧.៤- វិស័យអប់រំ

- ក្នុងអតីតកាល វត្តអារាមជាសាលារៀនសម្រាប់កូនខ្មែរ ។ ក្មេងជាច្រើន ជា
ពិសេសក្មេងប្រុស បានបួសនិងរៀនអក្សរ លេខ ប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ និងជំនាង
ផ្សេងៗ នៅវត្ត។

៧.៥- វិស័យសិល្បៈ

- វត្តអារាមបានរក្សា និង ផ្ទេរបន្តនូវជំនាញផ្សេងៗ រាប់ទាំងជំនាញ ស្ថាបត្យកម្ម
ចម្លាក់ និងគំនូរផង ។
- ថ្វីត្បិតតែព្រះសង្ឃមិនត្រូវការតន្ត្រី ចម្រៀង និងភាពសប្បាយរីករាយ ប៉ុន្តែ ព្រះ
សង្ឃ និងពុទ្ធសាសនាបានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការថែរក្សាតន្ត្រី ដូចជា
ពិណពាទ្យ ឆៃយ៉ាំ ភ្លេងការ និង ភ្លេងអារក្សជាដើម ។

៧.៦- វិស័យភាសា និង អក្សរសិល្ប៍

- ភាសាបាលីដែលមកជាមួយនឹងពុទ្ធសាសនា គួបផ្សំជាមួយនឹងភាសាសំស្ក្រឹត
ដែលមកជាមួយនឹងព្រហ្មញ្ញសាសនា បានផ្តល់នូវពាក្យពេចន៍ជាច្រើន ដើម្បី
បំពេញការខ្វះខាតនៃភាសាខ្មែរ។ នៅបច្ចុប្បន្ន ភាសាទាំងពីរនៅតែដើរតួនាទី
យ៉ាងសំខាន់ក្នុងការបង្កើតពាក្យថ្មី ។

- អក្សរសិល្ប៍បែបពុទ្ធនិយមមានច្រើន ។ រឿងជាតក បានត្រូវនិទានបន្តពី ជំនាន់មួយទៅជំនាន់មួយ ។ អក្សរសិល្ប៍ពុទ្ធនិយមក្លាយជាច្រើន(សព្វសិទ្ធិ, កាកី, វិទ្ធិសែននាងកង្រី, ព្រះជិនវង្សនាងពៅ ។ល។) ត្រូវបាននិពន្ធឡើងនា សម័យកណ្តាល ដោយផ្អែកដំណើររឿងទៅនឹងដំណើរសន្សំបារមីរបស់ព្រះពោធិសត្វ។
- អ្នកនិពន្ធជាច្រើនមានប្រភពចេញពីវត្តអារាម ហើយស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍របស់ គាត់ក៏តែងបង្ហាញអំពីតួនាទីវត្តអារាមនៅក្នុងសង្គមខ្មែរ ។

៧.៧- វិស័យទំនៀមទម្លាប់ប្រពៃណី

- វត្តអារាមដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងពិធីបុណ្យ ដូចជា បុណ្យចូលឆ្នាំថ្មី បុណ្យភ្ជុំបិណ្យ និង បុណ្យសំពះព្រះខែ ។ ព្រះសង្ឃ និងទ្រឹស្តីពុទ្ធសាសនាបាន ចូលរួមចំណែកក្នុងការបំពេញកិច្ចផ្សេងៗនៃអាពាហ៍ពិពាហ៍ និង បុណ្យសព ជាដើម ។

